

Nemanja Đukić, Olivera Grbić
Univerzitet u Banjoj Luci
Bosna i Hercegovina

ISTRAŽIVANJE VIZUELNE ANTROPOLOGIJE GRADA
*(Fenomenološka analiza sadržaja i prostorne distribucije grafita
u gradu Banja Luka)*

RESEARCH OF THE VISUAL ANTHROPOLOGY OF THE CITY
*(Phenomenological Analysis of the Content and Spatial Distribution
of Graffiti in the City of Banja Luka)*

ABSTRACT In the article that follows, in the structure of IMRAD, we present the original results of scientific research, which was conducted in September 2020 in the city of Banja Luka. The subject of our research is the analysis of the relationship between the class and social character of urban settlements and the content and spatial distribution of graffiti contained in them. The main hypothesis of our research was that the class-social character of urban settlements significantly affects the content and spatial distribution of graffiti. The methodological process of the research consisted of four steps: 1. collection of original material through non-selective photographing of graffiti in urban settlements of the city of Banja Luka, 2. quantitative analysis of the original material by classifying graffiti according to individual settlements, 3. qualitative analysis of the original material through the phenomenological analysis of the content of graffiti in each individual urban settlement and an attempt to determine the dominant type of graffiti in each individual urban settlement, 4. an attempt to determine the causal link between the content of graffiti and their spatial distribution on one side and the class-social character of urban settlements in which they are located on the other side. The research did not confirm the main hypothesis. The class-social character of urban settlements does not affect the contents and spatial distribution of graffiti in the city of Banja Luka. The content and spatial distribution of graffiti in the city of Banja Luka is largely determined by the fan subculture, which is unique for all urban urban settlements.

Key words: Banja Luka, Graffiti.

APSTRAKT U članku koji slijedi u strukturi IMRAD predstavljamo originalne rezultate naučnog istraživanja koje je sprovedeno u septembru 2020. godine na teritoriji grada Banja Luka. Predmet našeg istraživanja predstavlja analiza odnosa klasno-socijalnog karaktera gradskih naselja te sadržaja i prostorne distribucije grafita koji se u njima nalaze. Radna hipoteza našeg istraživanja je glasila da klasno-socijalni karakter gradskih naselja bitno utiče na sadržaj i prostornu distribuciju grafita. Metodološki postupak istraživanja se sastojao od četiri koraka: 1. prikupljanje izvorne građe putem neselektivnog fotografisanja grafita u urbanim naseljima grada Banja Luka, 2. kvantitativna obrada izvorne građe putem

klasifikovanja grafita prema pojedinačnim naseljima, 3. kvalitativna obrada izvorne građe kroz fenomenološku analizu sadržaja grafita u svakom pojedinačnom gradskom naselju i pokušaj određivanja dominantnog tipa grafita karakterističnog za svako pojedinačno gradsko naselje, 4. pokušaj utvrđivanja uzročne veze između sadržaja grafita i njihove prostorne distribucije te klasno-socijalnog karaktera gradskih naselja u kojima se nalaze. Sprovedeno istraživanje nije potvrdilo postavljanu hipotezu. Naime, klasno-socijalni karakter gradskih naselja ne utiče na sadržaj i prostornu distribuciju grafita u gradu Banja Luka. Sadržaj i prostorna distribucija grafita u gradu Banja Luka u najvećoj mjeri određeni su navijačkom subkulturom, koja je jedinstvena za sva urbana gradska naselja.

Ključne riječi: Banja Luka, grafiti.

Uvod

Savremeni grafiti predstavljaju najznačajniji urbani fenomen (Zieleniec, 2016:1). Njihov društveni značaj proizilazi iz njihove sposobnosti da remete teritorijalizaciju prostora. Kako ističe Lefevr, prostor sam po sebi već jeste politički i ideološki koncept (Lefebvre, 1977:341, 1991:278-282). Svaki autoritet nastoji da interveniše u prostor i da ga pretvori u teritoriju kako bi osigurao vlastitu održivost i spriječio vlastito prevladavanje. Autoritet transformiše prostor u teritoriju pomoću različitih političkih mehanizama, strategija, intervencija i reprezentacija (Raffestin 1980:129-130). Autoritet nastoji direktno kontrolisati prostor definisanjem i ispoljavanjem svoje moći u monumentalnim građevinama (vizuelno-estetskom organizacijom prostora). U tom slučaju, grafiti relativizuju fizičku kontrolu prostora. Kao vizuelni poremećaji u prostoru, grafiti impliciraju moralni poremećaj i samim svojim prisustvom pokazuju nesposobnost autoriteta da kontroliše fizički prostor. Na taj način, grafiti oduzimaju suverenitet i legitimitet autoritetu eksplicitno – na onim mjestima gdje autoritet slavi svoj suverenitet kroz monumentalne građevine. Autoritet pokušava indirektno kontrolisati prostor propisivanjem prihvatljivih oblika ponašanja u javnom prostoru (standardizacijom psihosocijalne veze između značenja, ponašanja i prostora). U tom slučaju, prisustvo grafita u javnom prostoru remeti dominantnu distribuciju značenja. Grafiti relativizuju simboličku, društvenu i psihološku kontrolu ponašanja u prostoru, jer kao praksa ličnog i slobodnog simboličkog označavanja javnih površina, grafiti suprotstavljaju bezličnoj i statičkoj moći autoriteta ličnu i fluidnu moć podređenih, pokazujući da taj označeni prostor faktički ne pripada sterilnom i bezličnom autoritetu, koji na njega formalno polaže pravo, već njima – ljudima koji svakodnevno žive tamo. U oba slučaja grafiti predstavljaju trijumf pojedinca nad spomenicima autoriteta, trijumf imena nad bezimenim (Zieleniec, 2016).

Stoga, sociološki posmatrano, grafiti predstavljaju ontološki i revolucionarni potencijal svijeta života. Oni predstavljaju akt pobune i subverzije protiv systemske kolonizacije svijeta života. Njih treba posmatrati kao intervenciju u praksu svakodnevnog gradskog života koja pokušava da prostor ili, još konkretni-

je, urbani prostor učini nečim mnogo višim od objekta interesa kapitala, finansijske ili institucionalne moći (Zieleniec, 2016).

Metodologija

Predmet našeg istraživanja predstavljala je analiza odnosa klasno-socijalnog karaktera urbanih naselja u gradu Banja Luka te sadržaja i prostorne distribucije grafita koji se u njima nalaze. Radna hipoteza našeg istraživanja je glasila da klasno-socijalni karakter gradskih naselja bitno utiče na sadržaj i prostornu distribuciju grafita. U cilju dokazivanja početne hipoteze, metodološki postupak istraživanja smo strukturisali u četiri međusobno povezana koraka, koja je trebalo da obezbijede logičku konzistentnost i metodološku zasnovanost cjelokupnog istraživačkog postupka.

Prvi korak se sastojao u prikupljanju izvorne građe putem neselektivnog fotografisanja grafita u 15 urbanih naselja grada Banja Luka i to: naselje Ante Jakića, Borik, Čaire, Hanište, Hiseti, Mejdan, naselje Stepe Stepanovića, Starčevića, Rosulje, Nova varoš, Naselje Mjeseca, Naselje Sunca, Lorkino naselje, Naselje Petra Preradovića i Centar. Tom prilikom je načinjeno 857 fotografija na kojima su se nalazila 1.694 grafita. Na taj način je formirana adekvatna baza podataka neophodna za dalju kvantitativnu i kvalitativnu analizu.

Drugi korak se sastojao u kvantitativnoj obradi izvorne građe, koju smo izvršili klasifikovanjem grafita prema pojedinačnim naseljima. U cilju dokazivanja postavljene hipoteze metodološki je bilo neophodno izvršiti kvantitativno klasifikovanje svih dostupnih grafita prema urbanim gradskim naseljima u kojima se nalaze, jer mapiranje prostorne distribucije grafita predstavlja pretpostavku kasnije kvalitativne analize njihovog sadržaja, kojom treba da bude utvrđen dominantan tip grafita karakterističan za svako pojedinačno gradsko naselje, eventualna kvali-

Naselja	Ukupno
Banja Luka	1694 (100%)
Naselje Ante Jakića	44
Borik	214
Čaire	174
Hanište	84
Hiseti	142
Mejdan	330
Naselje Stepe Stepanovića	51
Starčevića	270
Rosulje	61
Nove Varoš	240
Naselje Mjeseca	35
Naselje Sunca	14
Lorkino naselje	15
Naselje Petra Preradovića	6
Centar	14

tativna razlika u sadržaju grafita iz jednog naselja u odnosu na one u drugim urbanim naseljima te na kraju i sama održivost postavljene hipoteze. Tom prilikom smo 1.694 grafita klasifikovali u 15 urbanih naselja grada Banja Luka.

Prikaz 1. Prostorna distribucija grafita u gradu Banja Luka

Treći korak se sastojao u kvalitativnoj obradi izvorne građe, koju smo izvršili putem fenomenološke analize sadržaja grafita u svakom pojedinačnom gradskom naselju. Cilj kvalitativne analize grafita predstavljao je pokušaj određivanja dominantnog tipa grafita karakterističnog za svako pojedinačno gradsko naselje. Za klasifikaciju

grafita prema njihovom sadržaju koristili smo modifikovan princip klasifikacije (Lalić, Leburic i Bulat, 1991: 62), koji razlikuje devet tipova grafita i to: sportsko-navijački grafiti, teritorijalni grafiti, politički, ideološki, nacionalni i religijski grafiti, humoristički, umjetnički i muzički grafiti, prijateljski, ljubavni, seksualni i opsceni grafiti, grafiti vezani za alkohol i opojna sredstva, anarhistički grafiti i grafiti vezani za nasilje, lični grafiti, svjetonazorski grafiti.

Prikaz 2. Fenomenološka analiza sadržaja grafita u gradu Banja Luka

Naselja	Ukupno	Sportsko-navijački grafiti	Teritorijalni grafiti	Politički, ideološki, nacionalni i religijski grafiti	Humoristički, umjetnički i muzički grafiti	Prijateljski, ljubavni, seksualni i opsceni grafiti	Grafiti vezani za alkohol i opojna sredstva	Anarhistički grafiti i grafiti vezani za nasilje	Lični grafiti	Svjetonazorski grafiti
Banja Luka	1094 (100%)	554 (32,8%)	267 (15,8%)	163 (9,6%)	173 (10,1%)	172 (10,1%)	16 (1%)	19 (1,1%)	209 (17%)	41 (2,5%)

Četvrti korak se sastojao u dokazivanju početne hipoteze utvrđivanja uzročne veze između sadržaja grafita i njihove prostorne distribucije na jednoj strani te klasno-socijalnog karaktera gradskih naselja u kojima se nalaze na drugoj strani.

Rezultati

Fenomenološka analiza sadržaja i prostorne distribucije grafita u gradu Banja Luka nedvosmisleno pokazuje neodrživost naše početne hipoteze. Radna hipoteza našeg istraživanja je glasila da klasno-socijalni karakter gradskih naselja bitno utiče na sadržaj i prostornu distribuciju grafita. Međutim, sadržaj i prostorna distribucija grafita u svim gradskim naseljima, te otuda i u gradu Banja Luka kao cjelini, u najvećoj mjeri su određeni navijačkom subkulturom, a u manjoj mjeri političkim, ekonomskim i socijalnim motivima.

Prikaz 3. Rezultati istraživanja

Naselja	Ukupno	Sportsko - navijački grafiti	Teritorijalni grafiti	Politički, ideološki, nacionalni i religijski grafiti	Humoristički, umjetnički i muzički grafiti	Prijateljski, ljubavni, seksualni i opsceni grafiti	Grafiti vezani za alkohol i opojna sredstva	Anarhistički grafiti i grafiti vezani za nasilje	Lični grafiti	Svjetonazorski i grafiti
Banja Luka	1094 (100%)	554 (32,8%)	267 (15,8%)	163 (9,6%)	173 (10,1%)	172 (10,1%)	16 (1%)	19 (1,1%)	209 (17%)	41 (2,5%)
Naselje Ante Jakića	44	8	5	4	21	4	0	0	2	0
Borik	214	67	34	27	21	17	3	3	39	3
Caire	174	64	37	21	5	7	2	2	26	10
Hanište	84	26	8	8	19	3	2	3	14	1
Hiseti	142	39	39	14	7	9	2	2	24	6
Mejdan	330	93	26	21	64	38	3	0	81	4
Naselje Stepe Stepanovića	51	16	12	0	1	7	0	0	13	2
Starčevića	270	98	45	22	20	29	0	1	51	4
Rosulje	61	34	8	5	2	9	0	1	1	1
Novo Varoš	240	94	48	21	5	32	3	4	26	9
Naselje Mjeseca	35	8	5	11	2	4	0	2	3	0
Naselje Sunca	14	1	1	4	3	4	0	0	1	0
Lorkino naselje	15	4	0	2	0	6	0	1	1	1
Naselje Petra Preradovića	6	0	0	1	0	2	1	0	2	0
Centar	14	2	1	2	3	1	0	0	5	0

Analiza

Urbani identitet grada Banja Luka u suštinskom smislu brendiran je sportskim uspjesima u bivšoj SFRJ.

Prikaz 4. Udio navijačkih grafita prema pojedinim naseljima

Naselja	Ukupno	Sportsko- navijački grafiti
Banja Luka	1694 (100%)	554 (32,8%)
Naselje Ante Jakića	44	8
Borik	214	67
Čaire	174	64
Hanište	84	26
Hišeti	142	39
Mejdan	330	93
Naselje Stepe Stepanovića	51	16
Starčevica	270	98
Rosulje	61	34
Novo Varoš	240	94
Naselje Mjeseca	35	8
Naselje Sunca	14	1
Lorkino naselje	15	4
Naselje Petra Preradovića	6	0
Centar	14	2

Sportski uspjesi iz socijalističkog perioda predstavljaju trajnu i nezaobilaznu identitetsku osnovu urbanog identiteta grada Banja Luka na kojoj nove generacije mladih još uvijek grade vlastito urbano samoiskustvo i samopercepciju vlastitog značaja i vlastite prepoznatljivosti. To pokazuje da u svakodnevnom društvenom životu, sjećanja, mitovi i legende iz slavne sportske prošlosti imaju mnogo stvarniji uticaj te mnogo veću socijalizatorsku snagu i moć u izgradnji identiteta nego savremene političke, administrativne i ekonomske pojave i procesi.

Diskusija

Iako je istraživanje pokazalo da u urbanom prostoru grada Banja Luka nedvosmisleno dominiraju sportsko-navijački grafiti (32,8%), koji predstavljaju jedinstvenu subkulturnu osnovu na kojoj velika većina urbanih naselja, a otuda i grad u cjelini, gradi svoj urbani identitet, važno je napomenuti da postoji vrlo izražena subkulturna različitost svih pojedinačnih urbanih naselja, između kojih postoji vrlo oštra i izražena teritorijalnost i simbolička netrpeljivost. Ovo je vidljivo iz relativno visoke procentualne zastupljenosti teritorijalnih grafita (15,8%). Oštra teritorijalizacija svakog pojedinačnog naselja izvršena je vrlo vidljivom označavajućom praksom, koja je često izražena simbolima. Ova teritorijalizacija

često u prvi plan ističe simboličku netrpeljivost prema drugim naseljima. Simbolička potreba za autonomijom i visokim stepenom identifikacije svakog pojedinačnog naselja na mikronivou, naročito je izražena u centralnim dijelovima pojedinih naselja i često ima oblik latentne provokacije, koja je u funkciji jačanja grupne integracije i kohezije stanovnika jednog naselja odnosno slabljenja grupne integracije i kohezije stanovnika drugog. Izgradnja lokalne mikrourbane identitetske specifičnosti svakog pojedinačnog naselja vrši se kroz širu simboličku identifikaciju s nekim globalnije poznatim identitetskim modelom. Tako se na primjer Mejdani identifikuje s Bronksom, Hanište s Atinom i Spartom itd.

Literatura

Đukić, N. (2020). *Graffiti and Urban identity: Negative perception of graffiti as an indicator of urban identity crisis*, Conference proceedings from International scientific conference Post-socialist transformation of the city, November 12 & 13, 2019, University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Department of Sociology, Novi Sad, 2020, pp. 123-135. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2020/978-86-6065-602-7>

Lalić, D., Leburic, A., Bulat, N. (1991). *Najsmo ljudi. Graffiti i subkultura*. Zagreb: Alinea.

Lefebvre, H. (1977). *Reflections on the Politics of Space*. Radical Geography, R. Peet, (ed.)

Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.

Raffestin, C. (1980). *Pour une géographie du pouvoir*. Paris: Libraires Techniques.

Zieleniec, A. (2016). *The right to write the city: Lefebvre and graffiti*. Environnement Urbain / Urban Environment, Volume 10.